

ลิม เตอะซีริส: ตอนที่ 2 ว่าด้วยเรื่องอภัย

เมื่อช่วงเทศกาลปีใหม่เวียนมาบรรจบในทุกรอบปี เพลง “รีเน็งเถลิงศก” เป็นเพลงสุนทราภรณ์เพลงหนึ่งที่นิยมเปิดให้คนไทยฟังผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพลงนี้มีคำร้องที่คล้องจองและจดจำง่าย เมื่อคำร้องขึ้นต้นว่า “วันนี้วันดีปีใหม่ ท้องฟ้าแจ่มใสพาใจสุขสันต์” หลายคนจะสามารถร้องท่อนต่อไปได้ในทันที อย่างไรก็ตาม มีท่อนหนึ่งที่มีความน่าสนใจคือท่อนที่ว่า “ยิ้มให้กันในวันปีใหม่ โกรธเคืองเรื่องใดจงอภัยให้กัน” ประโยคนี้เป็นหัวใจของเพลงรีเน็งเถลิงศก ที่ต้องการให้ทุกคนลืมเรื่องทุกข์ ลืมเรื่องโศก ให้อภัยกับเรื่องไม่ดีในปีก่อน และหันมายิ้มให้กันเพื่อต้อนรับสิ่งดี ๆ ที่จะเกิดขึ้นในปีใหม่นี้

ในทุกครั้ง เรื่องทุกข์ เรื่องโศก หรือเรื่องใดก็ตามที่เข้ามากระทบต่อชีวิตและจิตใจของเราสามารถลืมได้ง่าย ๆ โดยการให้อภัยจริงหรือ? หากมองในอีกมุมหนึ่ง การอภัยเพื่อให้เกิดการลืม อาจถือเป็นวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพื่อกำกับระเบียบของสังคมให้เกิดความสงบสุขเรียบร้อย ไม่อาฆาตพยาบาทต่อกันและไม่ทำให้ความขัดแย้งขยายตัวเพิ่มอีก แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้จะเป็นปัญหาหากวัฒนธรรมดังกล่าวสัมพันธ์กับวัฒนธรรมลายนวลพันผิด เพราะเมื่อมีใครมากระทำความผิดต่อผู้หนึ่ง การชำระข้อเท็จจริงและโทษต่อผู้กระทำความผิด ก็อาจถูกมองข้าม ในทางกลับกัน ผู้ถูกกระทำต้องรู้จักการให้อภัย การที่ผู้กระทำรับรู้แล้วว่านี่คือสิ่งไม่ดีและสัญญาว่าจะไม่ทำอีกก็ถือว่าเพียงพอแล้ว ควรกล่าวด้วยว่า ปรากฎการณ์นี้ เกิดขึ้นทั่วไปในประวัติศาสตร์หลาย ๆ สังคม

วัฒนธรรมลายนวลพันผิด (Culture of Impunity)

Veronica Jereza (2016) ได้ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมลายนวลพันผิดคือการบิดเบือนความทรงจำของผู้คน เพราะเป็นวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดของผู้มีอำนาจ ถูกบดบังด้วยประเด็นอื่น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ต้นตอของปัญหาที่ก่อให้เกิดความรุนแรงและสร้างความทุกข์ต่อชีวิตของมนุษย์ จะถูกมองข้าม โดยอาจมีการเบี่ยงเบนไปที่คำอธิบายชุดอื่น ๆ แทน ตัวอย่างเช่น สิ่งนี้เกิดขึ้นเพราะเป็นอุบัติเหตุ หรือเป็นเรื่องของมือที่สามที่ไม่รู้ว่าเป็นใคร จึงไม่สามารถหาตัวผู้กระทำการได้ เป็นต้น ทั้งนี้ วัฒนธรรมลายนวลพันผิด ยังมีลักษณะของการบังคับให้ผู้คนจดจำในสิ่งที่ผู้กระทำอยากให้จำ และให้ลืมในสิ่งที่ผู้กระทำอยากให้ลืมเพื่อมิให้เกิดการชำระความและโทษกันย้อนหลัง จะเห็นได้ว่าในบางสังคม การแสดงออกถึงความพยายามในการสืบเสาะหาข้อเท็จจริง สามารถกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายได้ ดังเห็นได้จากกรณีความรุนแรงทางการเมืองในประเทศจีน ณ จัตุรัสเทียนอันเหมิน เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ.1989 ซึ่งแม้เหตุการณ์จะจบลงด้วยชีวิตของประชาชนเป็นจำนวนมาก แต่รัฐบาลกลับลบหรือเซ็นเซอร์ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายในเวลาอันรวดเร็ว ความรุนแรงได้รับการอธิบายว่าเป็นเพียงความวุ่นวายทาง

การเมืองเท่านั้น รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีน ยังคงสามารถนำพาประเทศไปสู่ความก้าวหน้าได้ โดยเฉพาะการนำพาจีนไปสู่ชาติมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในยุคหลังสงครามเย็น ดังนั้น ผู้ที่พูดถึงกรณีเทียนอันเหมิน 1989 จะมีความผิดและต้องได้รับโทษตามกฎหมาย (Human Rights Watch, 2009)

ถึงที่สุดแล้ว Jereza ได้กล่าวต่อไปว่า เมื่อวัฒนธรรมลายนวลพันผิดทำให้คนต้องลืม โดยจะอ้างเหตุผลประการใดก็ตามแต่ ย่อมส่งผลให้เหยื่อหรือผู้ได้รับผลกระทบหลายคนจากเหตุการณ์อันเลวร้ายนั้น เลือกว่าจะเจ็บ เป็นความทรงจำที่พยายามจะทำให้ลืมเช่นกัน แต่ไม่สามารถลืมได้ และกลายเป็นบาดแผลทางจิตใจ (Trauma) ซึ่งเป็นปัญหาต่อการใช้ชีวิตในสังคมไปในที่สุดสำหรับ Jereza แล้ว การไม่กดทับความทรงจำของผู้ได้รับผลกระทบ การยอมรับให้มีการพูดคุยอย่างตรงไปตรงมาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และการแสดงออกถึงความรับผิดชอบของผู้กระทำการอย่างจริงจัง คือสิ่งสำคัญที่สุดในการสลายวัฒนธรรมลายนวลพันผิดนี้

อภัย กับ ศาสนา

ตามที่ได้เกริ่นไว้ตอนต้นของบทความว่า วัฒนธรรมลายนวลพันผิด ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่พยายามเบี่ยงเบนข้อเท็จจริงของความผิดให้เป็นอื่นนั้น ยังรวมไปถึงการเบี่ยงเบนประเด็นไปที่การขอให้ทุกฝ่ายรู้จักให้อภัยต่อกันและหันมาเริ่มต้นชีวิตใหม่เพื่อความสงบเรียบร้อยภายในสังคม การเบี่ยงเบนประเด็นไปในลักษณะนี้ มีขึ้นเพื่อให้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ถูกหลงลืมหรือป้องกันมิให้ผู้ใดหยิบยกขึ้นมาชำระความอีก ทั้งนี้ ศาสนา มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมการอภัยเพื่อให้เกิดการลืมด้วย ดังที่ Karl Mark ได้ชี้ให้เห็นว่า ศาสนาคือยาฝิ่นของประชาชน (Religion is the opium of the people) ในสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยความสิ้นหวังจากความขัดแย้งและการกดขี่ผู้คนจำนวนหนึ่งเลือกที่จะใช้ศาสนาเป็นเครื่องบรรเทาความทุกข์ตรม สิ่งเลวร้ายต่าง ๆ ซึ่งพานพบเป็นเพียงบททดสอบของสรวงสวรรค์เท่านั้น ในแง่จิตใจ ศาสนาจึงมีประโยชน์ แต่ ณ อีกแง่มุมหนึ่ง มันกลับเป็นการทำให้ผู้คนไม่ลุกขึ้นมาต่อสู้และต่อกรกับปัจเจกอันแท้จริงซึ่งทำให้พวกเขาต้องประสบกับความเจ็บปวด ปล่อยให้สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นเรื่องของชะตากรรมที่สิ่งเหนือธรรมชาติได้กำหนดเอาไว้แล้ว (ดูเพิ่มเติมใน Pungky Lela Saputri & Achmad Gunaryo, 2021)

ญี่ปุ่น คือกรณีศึกษาที่สะท้อนถึงปรากฏการณ์นี้ เป็นที่ทราบกันว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นมีบทบาทในการก่อสงครามและสร้างบาดแผลอันเจ็บปวดซึ่งไม่สามารถลบเลือนได้ให้แก่ผู้คนในทวีปเอเชีย สิ่งนี้เปรียบเสมือนตราบาปที่ชาวญี่ปุ่นทุกรุ่นจะต้องรับเอาไว้ อย่างไรก็ตาม Tetsuya Takahashi (n.d.) ชี้ให้เห็นว่า ศาลเจ้ายาสุคุนิ กลับเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นว่าสังคมญี่ปุ่นยังคงเพิกเฉยต่อความสูญเสียครั้งนี้ ศาลเจ้าแห่งนี้อ้างการรำลึกถึงวิญญาณอันเสียสละของทหารและอาชญากรสงครามของญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลก ผู้นำทางการเมืองมักเดินทางมาศาล

เจ้าเพื่อเข้าร่วมพิธีรำลึกจนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในสังคมจีนและเกาหลีว่ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่เคยแสดงออกถึงความรับผิดชอบอย่างจริงจัง Takahashi มองว่า นี่คือการพยายามในการนำความเชื่อตามศาสนาชินโตมากล่อมเกลามาให้ประชาชนได้รับรู้ว่า วัตถุประสงค์ของทหารและอาชญากรรมสงครามเหล่านี้ เชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ของจักรพรรดิในฐานะลูกหลานของเทพเจ้า ประหนึ่งว่า โศกนาฏกรรมครั้งนี้ เป็นสิ่งที่เข้าใจได้และควรให้อภัย ควรกล่าวด้วยว่า นักการเมืองบางคน ปรารถนาให้มีการลบเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของทหารญี่ปุ่น เช่น การนำผู้หญิงชาวเกาหลีมาเป็นทาสบำเรอภาม (Comfort Women) ออกจากตำราเรียนด้วย (Thaipublica, 22 ตุลาคม 2568)

ขณะที่บางสังคมซึ่งผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความเชื่อว่าสังคมเปรียบเสมือนร่างกายของมนุษย์ ร่างกายของมนุษย์จะดำรงอยู่ได้ ก็ต่อเมื่ออวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย ทำงานตามหน้าที่ ดังนั้น หากต้องการให้สังคมดำเนินต่อไปได้อย่างปกติสุข ทุกคนจึงต้องรู้จักสถานะและบทบาทของตนเองเช่นกัน หากผู้มีอำนาจกระทำการบางอย่างซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสีย และผู้มีอำนาจยอมถอยออกมาหนึ่งก้าว พยายามขอให้ทุกฝ่ายจงอภัยต่อกัน โดยจะเยียวยาความเสียหายนั้นให้ตามสมควร ผู้ที่อยู่เบื้องล่างก็ควรยอมรับในพระคุณของผู้มีอำนาจ ไม่ควรมีใครเรียกร้องให้ผู้มีอำนาจต้องแสดงความรับผิดชอบมากกว่านี้ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองของไทยในหลาย ๆ ครั้ง ถึงที่สุดแล้ว มักจบด้วยการนิรโทษกรรม แต่ไม่สามารถทำให้ผู้มีอำนาจในเวลานั้น แสดงความรับผิดชอบได้ ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง ถูกทำให้เงียบหายไป (ดู ธงชัย วินิจจะกุล, 2562, น.177-208)

อภัย กับ นโยบายปรองดอง

เช่นเดียวกับศาสนา การออกนโยบายปรองดองในหลายครั้ง ก็มีส่วนในการส่งเสริมวัฒนธรรมการอภัยเพื่อให้เกิดการลืมน เพราะเป็นการสร้างระเบียบของสังคม โดยมุ่งให้ทุกฝ่ายต้องสมานฉันท์ ไม่ถือโทษต่อกันอีก นโยบายปรองดองเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ แต่ก็อาจกลายเป็นปัญหาได้ หากเป็นการทำเพื่อป้องกันมิให้เกิดการชำระข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น Paul Connerton ชี้ให้เห็นว่านี่คือสิ่งที่เรียกว่า Prescriptive Forgetting คำนี้ไม่สามารถแปลเป็นภาษาไทยเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดของความหมายได้ แต่คำนี้ได้รับการอธิบายว่าเป็นการทำให้ลืมน โดยการกำหนดระเบียบให้ทุกฝ่ายเชื่อว่าตนได้ประโยชน์จากการลืมนครั้งนี้ สนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย (The Treaty of Westphalia) เมื่อ ค.ศ.1648 คือจุดเริ่มต้นของการรักษาสันติภาพและการเคารพในหลักการอธิปไตยของดินแดนต่าง ๆ ในยุโรปภายหลังจากการทำสงครามกันมายาวนานกว่า 30 ปี แต่สนธิสัญญาฉบับนี้ ยังวางระเบียบให้ทุกฝ่ายจงอภัย ลืมความรุนแรงและบาดแผลทั้งหมดที่แต่ละฝ่ายได้กระทำลงไปด้วย จากสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย สะท้อนให้เห็นว่า นี่คือนิยามที่ทำให้เชื่อ

ว่าทุกฝ่ายได้ประโยชน์ เพราะผู้ปกครองแต่ละดินแดนได้รับการรับรองหลักการอธิปไตยตามความต้องการแล้ว และไม่จำเป็นต้องรบพุ่งกันอีก เพียงแค่พวกเขาช่วยกันรักษาสัญญาที่จะไม่จํำว่าคนจํำนวน 7-8 ล้านคนซึ่งเสียชีวิตในสงครามนั้น เสียชีวิตเพราะอะไร และจะรับผิดชอบอย่างไร (Paul Connerton, 2008, pp.61-62)

ทั้งนี้ Connerton ยังกล่าวอีกว่า Prescriptive Forgetting อาจไม่จํำเป็นต้องทำให้ลืมผ่านการเขียนระเบียบต่าง ๆ เสมอไป เพราะบางครั้ง อาจมีบริบทบางอย่างที่กลายเป็นตัวกำหนดระเบียบให้สังคมต้องลืม มิเช่นนั้น สังคมจะเผชิญกับความไร้เสถียรภาพ กรณีหนึ่งที่ Connerton ยกมาคือ การลงโทษนาซีซึ่งมีบทบาทในการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง แน่นอนว่าภายหลังสงครามสิ้นสุดลงไม่นาน การชำระข้อเท็จจริงและตัดสินโทษแก่นาซีเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ต้นทศวรรษ 1950 ผู้คนกลับพบว่า หากการลงโทษนาซียังคงดำเนินต่อไปอย่างเข้มข้น การเปลี่ยนผ่านเยอรมนีตะวันตกจากการปกครองแบบเผด็จการมาสู่ประชาธิปไตยจะเป็นเรื่องยาก ดังนั้น การชำระเหตุการณ์และโทษของนาซีในทศวรรษนี้จึงเบาบางลง และค่อย ๆ ถูกลืมไปในที่สุด (Paul Connerton, 2008, p.62) สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าบริบททางการเมืองที่แปรเปลี่ยนไป เช่น การเข้าสู่สถานการณ์สงครามเย็น ซึ่งทำให้คู่ต่อสู้ไม่ใช่นาซี หากแต่เป็นรัฐบาลคอมมิวนิสต์ที่อยู่ใกล้กันอย่างเยอรมนีตะวันออก, ความต้องการของรัฐบาลในการสร้างความสามัคคีของพลเมืองเพื่อความมั่นคงของชาติภายหลังเผชิญความบอบช้ำจากภาวะสงคราม เป็นต้น ทำให้ผู้คนตระหนักว่าถึงเวลาที่ต้องอภัยและลืมเรื่องที่เกิดขึ้นไปแล้ว

ในปัจจุบัน ปรากฏการณ์ทำนองนี้ยังคงเกิดขึ้นในหลายสังคม และควรกล่าวด้วยว่ามันได้สร้างปัญหาต่อสังคมนั้นจนทำให้การสร้างความปลอดภัยกลายเป็นความล้มเหลว Richard Ashby Wilson (2003) กล่าวว่า ในแอฟริกาใต้ ซึ่งเคยประสบกับเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากนโยบายแบ่งแยกสีผิว (Apartheid) นั้น แม้จะได้รับการแก้ไขผ่านกระบวนการสร้างความปรองดอง (Reconciliation) โดยให้ความสำคัญกับนิยามของคำว่า การให้อภัย (Forgiveness) ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลและองค์กรระหว่างประเทศในช่วงทศวรรษ 1990 แต่กลับไม่ได้ทำให้ความรุนแรงหายไปสิ้นเชิง เนื่องจากการฆาตกรรมและการแก้แค้นยังคงเกิดขึ้นแม้กระทั่งกับชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งเคยให้ข้อมูลแก่ Wilson สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความปรองดอง มองข้ามปัญหาเชิงโครงสร้างที่ซ่อนตัวอยู่ ทั้งยังเป็นปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้เพียงการให้อภัยต่อกัน ความรุนแรงที่เกิดจากการแบ่งสีผิวในแอฟริกาใต้ เป็นเรื่อง การประกอบสร้างความปลอดภัยของสังคมและฝังรากลึกมาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคอาณานิคม การสร้างความปรองดองจึงไม่ใช่เพียงการวางอยู่บนความเชื่อที่ว่าเมื่อให้อภัยกันแล้ว ทุกฝ่ายจะลืมทุกสิ่งซึ่งเกิดขึ้น และเมื่อนั้นสังคมก็จะบังเกิดความสุข หากแต่ต้องเข้าใจถึงรากฐานหรือต้นตอที่ก่อให้เกิดความรุนแรงนั้นด้วย

เหตุการณ์ความรุนแรงภายใต้นโยบายแบ่งแยกสีผิวของรัฐบาลในแอฟริกาใต้ ช่วงทศวรรษ 1950

ภาพจาก <https://abcnews.go.com/International/apartheid-jim-crow-george-floyds-death-reverberated-africa/story?id=71556630>

ทิ้งท้าย

การตั้งคำถามต่อวลีที่ว่า “โกรธเคืองเรื่องใดจงอภัยให้กัน” ของบทความชิ้นนี้ ไม่ใช่การสนับสนุนให้ทุกฝ่ายใช้ความรุนแรงเพื่อแก้แค้นต่อกัน การอภัยสามารถเกิดขึ้นได้ หากทุกฝ่ายเริ่มต้นจากการพูดคุยถึงข้อเท็จจริง ไม่มองข้ามต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และร่วมกันหาวิธีที่เหมาะสมในการเยียวยาบาดแผล ตลอดจนการทำให้ผู้กระทำการต้องแสดงออกถึงความรับผิดชอบเหล่านั้น เพราะยังมีการทำให้ข้อเท็จจริงเหล่านั้นถูกลืมมากเท่าใด ก็เปรียบเสมือนกับการชุกปัญหาไว้ใต้พรม และรอคอยวันที่จะกลายเป็นปัญหาที่ยากจะตามแก้ไขได้ทัน

ผู้เขียน

ธนวัฒน์ รุ่งเรืองต้นตีสุข นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

- Connerton, P. (2008). Seven Types of Forgetting. *Memory Studies*, 1 (1): 59-71.
- Human Rights Watch. (2009). *The Tiananmen Legacy: Ongoing Persecution and Censorship*.
<https://www.hrw.org/news/2009/05/13/tiananmen-legacy>
- Jereza, V. (2016). The Function of Memory in Understanding and Addressing Cultures of Impunity. *Budhi: A journal of Ideas and Cultures*, Vol.20 No.1: 1-32.
- Takahashi, T. (n.d.). *The National Politics of the Yasukuni Shrine*.
<https://apjif.org/wp-content/uploads/2024/08/Takahashi-1642.pdf>
- Saputri, P. L. & Gunaryo, A. (2021). Reviewing Poverty in Indonesia: Karl Mark's View of Religion is an opium. *Jurnal Alwatzikhoebillah: Kajian Islam, Pendidikan, Ekonomi, Humaniora*, Vol.7 No.1: 50-57.
- Wilson, R. A. (2003). Anthropological Studies of National Reconciliation Processes. *Anthropological Theory*, 3 (3): 363-383.
- Thaipublica. (22 ตุลาคม 2568). *सानาเอะ ทาคาอิชิ นายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของญี่ปุ่น*.
<https://thaipublica.org/2025/10/sanae-takaichi-japan-1st-female-prime-minister/>
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2562). *เมื่อสยามพลิกผัน: ว่าด้วยกรอบมโนทัศน์พื้นฐานของสยามยุคสมัยใหม่*. ฟ้าเดียวกัน.